

«Papers de Salamanca» aberriratzeko borroka eta Comissió de la Dignitat

TONI STRUBELL I TRUETA

Kazetaria eta Comissió de la Dignitat-en
koordinatzailea

«Papers de Salamanca» direlakoak aberriratzeko borroka da, egiaz, diktadorearen desagerpen fisikoaren ondoren frankismoarekin bukatzearen aldeko katalanen borrokarik berezietakoa. Berezia, itxuraz bazterrekoa den gai batek hartu duen indarrarengatik. Eta berezia, orobat, frankismo berantiarraren aurpegirik itsusienetakoa erakusteari egin dion ekarpen ideologiko eta pedagogikoagatik. Baina baita berezia ere diktaduraren ondorio oraindik konpongarrietako bat —alor sinbolikoan— indargabetzeko urrats bat bistaritzen duelako. Paul Preston irakasle zorrotzak esana da:

Francok hildakoak pizterik eta hark eragindako suntsiketak lehengoratzerik ez daudenez, gutxienez itzul ditzatela Salamancako Artxiboko paperak. Esparru horretan bai baitago zer edo zer konpontzerik.

Eta, agian, 2002an miraria baino ez zirudien hori ikusteko zorian egon gaitezke, neurri batean besterik ez bada¹. Haien itzultzea, alegia.

«Papers»en aldeko borroka, haren emaitza alde batera utziz, oso borroka berezia izan da —eta da— Katalunian. Hasierako frankismoak egindako dokumentu-espoliazioa

ezagutu eta sufritu zuen belaunaldia batu du beste belaunaldi gazteago batekin, hain zuzen ere XXI. mende bete-betean demokrata espainolek zor hori kitatu nahi ez izateak adierazten duen sekulako zartakoaz kontziente den belaunaldiarekin. Bestalde, harrapaketen oinordekoak ere batu ditu ezer galdu ez arren Salamancako hiriarekin zerikusirik ez zuen ondarea berreskuratzeko berebiziko premia ikusten zutenekin. Batzuek zein besteek haxe zekiten ziur: munduko ezein estatu demokratikok ez luke onartuko baldintza horietan dokumentuak ez itzultzea, Unescok aipatzen duen legez. Kezka horrek profil oso ezberdinetako jendea ere batu zuen: historialariak, artxibozainak, kultur eragileak, politikariak, legelariak... Guztien artean osatu zuten 2002an Duintasunaren Batzordea (Comissió de la Dignitat), 1995eko frustrazioa errepika ez zedin lan egiteko prest zegoen erakundea. Kasu hartan, Felipe Gonzálezen Gobernu espainolak, PPren «váyase Sr. González» zitalaren aurrean, beldurtuta uko egin zion itzulera dekretatzeko asmoari. Egun, hau idazterakoan —2006ko urtarrilean—, ziur aski Kataluniari paperak itzultzeko prozesuaren aurrean gaude. Itzultze hori partzialtzat jo dezakegun arren, «historikoa» dela ere esan liteke, aurrekariak eta protagonistak ezagututa.

Gestapo, arpilatzearen inspiratzaile

Agian irakurle batzuek ez dute izango 1937 eta 1939 artean frankistek burutu zuten dokumentu-espoliazioaren berri. Artikulu hau *Jakin* aldizkarirako izanik, espoliazioak Euskal Herriarekin zerikusi handia duela argituz hasteak behar bada badu interesik. Estatu kolpea Nafarroan eta Araban nagusitu zela, Molaren osteak Bilbon sartzeko prestatzen ari zirenean, Berlin-Erroma ardatzak lagundutako makina birrintzailea jauzi kualitatibo bat emateko prestatu zen. Ordurako ez zen nahikoa guda gordinean etsaiak ezabatzea; areago, operazio suntzitzaileak gerrako frontetik haragoko eremuetan ere finduz joan behar zuen. Golpismo militar

frankistaren buru bihurriak, etsaiak defendatzen zituzten lurraldeak behin konkistatuz gero —Euskal Herria, Katalunia, Aragoi ekialdea, Andaluziako hainbat lurralde, Kantabria, Asturias...—, etsaiak ezabatzen bukatzeko metodo eta estrategiak lantzen hasi ziren. Dokumentu estrategikoak lapurtzen hasteko unitate bereziak sortu zituzten. Sakoneko asmoa dokumentuak arakatzea zen, handik etsaiak eta beren ekintzak ezagutzeko helburuarekin, ondoren errepre-sioari ekiteko. Salamancako polizi biltegian (geroago izena aldatu zioten, «Archivo General de la Guerra Civil en España» titulu onbidezkoagoa jarritz) ia hiru milioi etsairen fitxak sortu zituzten, adin txikiko haurrenak barne. Biltegia polizialki funtzionamenduan egon zen 50eko hamarkada amaiera arte, eta gero erregimen frankistaren amaiera arte ziurtagiri eta historialak egin izan ziren bertan. Berrogeita hamar guardia zibiletik gora aritzen ziren han lanean, dokumentuen edukia hustutzeari lotuta. Lapitzez markatzen zituzten, eta ondoren banan banako fitxak sortu. Han atxikitako dokumentuak ez ziren artxibozaintzaren ohiko metodoen bidez katalogatzen; aitzitik, erakundea eragabea eta kaotikoa zen, eta polizi izaera nabarmena zeukan.

Operazioaren zitalkeria agerian uzten duen xehetasun bat bada: horren konplize eta inspiratzaile nortzuk izan ziren jakitea. Gernikan sobera frogatu digu historiak Legión Cóndorrek egin zuela sarraskia, eta Francoren konplizitatea ere zalantzaezina da. Salamancako operazioan ere konbinazio hilgarri berarekin egiten dugu topo. Oraindik guztiz argitzeke dago auzia bere osotasunean, baina zantzu guztiek adierazten dutenez, Ramón Serrano Súner eta Hitlerren arteko harreman bikainak ez ziren mugatu soilik errefuxiatu errepublikano katalan, euskaldun eta espainolak kontzentrazio eremu nazietara masiboki eramatea sustatzera, batez ere Mathausenera (preso errepublikanoek berek eraikitakoa, gainera). Informazioaren alorrean ere benetako lankidetzaz izan zuten. Berme osoko hainbat historialarik azken aldian frogatu duenaren arabera, 1937tik Bigarren Mundu

Gerraren amaiera arte hainbeste eta hainbeste nazi Espainian egotea ez zen asmo turistiko hutsaren ondorio. Mota guztietako operazioetan egon zen benetako laguntza logistikoa, eta informazioaren alorra ez zen inola ere salbuespen izan. Franco eta Serrano Súnerren eskaerari erantzunez, Gestapo Valladoliden bulego bat irekitzera heldu zen. Horri dagokionez, Josep Vergés ekonomialariak *Diari de Gironan* argitaratutako artikulu bateko paragrafoa hau ekartzea me-rezi duelakoan nago:

Gestaporen *Sicherheitsdienst* delakoak, Adolf Hitlerren polizia politikoaren espioitza atalak, 1937an «Papers de Salamanca» izeneko operazioa jarri zuen abian, katalanei lapurtutako eta Francisco Francoren kuartel nagusiaren Gibraltar kaleko ume-hospizioan gordetako 200.000 kilo dokumenturekin. Paul Preston diktadorearen historialariak azalarazi duenez, SSetako Heinz Jost koronelak, Nurembergen heriotzara kondenatuak, diseinatu zuen «garbiketa» operazio hori Espainian [...]. Ramón Serrano Súner Francoren koinatuak familiaren lagun Marcelino Ulibarriren esku utzi zuen harrapaketa. Gero horrexek zuzenduko zuen errepresioaren epaitegia, heriotza-zigorrez arduratzen zena. Camp de la Botan soilik, gaur egun Espekulatzailen Foroak estaltzen duen lekuan, 1.400 pertsona fusilatu zituzten. [Salamanca] Eraman ez zuten guztia suntsitu egin zuten, katalanezko liburu eta aldizkariak kasu. Baina ez zuten hori guztia erretzen, Alemanian bezala; aitzitik, paper-orea egiten zuten, askoz ere negozio hobea. Bitxikeria gisa, Salamancako Plaza Mayor ederra ere Kataluniaren suntsiketaren gerrako harrapakinarekin eraikita dago, kasu honetan 1714koarekin.

Nola jarduten zuten arpilatzaileek

Antolakuntza mailako zalantza batzuen eta karlista eta falangisten arteko zenbait liskarren ondoren —falangistak *gorrrien* dokumentu eta liburutegiak osorik erretzearen aldekoagoak baitziren—, azkenik dokumentuak harrapatu eta Salamanca eramateaz arduratu zen erakundeak honako izen bitxi hau hartu zuen: Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos. Bitxia, batez ere, «Recuperación» delakoarengatik. Erakunde horren lana hauxe zen:

errepublikanoei konkistatutako hirietan sartu, frankisten eraso zutabeen atzetik, eta ahal zuten erakunde, elkarte eta banako errepublikazale guztien dokumentuak bere egin. Arpilatu behar zituzten erakundeen zerrenda luzeak zituzten. Josep Cruanyes-ek, *Els papers de Salamanca. L'espoliació del patrimoni documental de Catalunya* liburu bikainean (Edicions 62, 2003ko ekaina), operazioari buruzko xehetasun guztiak eskaintzen ditu. Bartzelonan milaka egoitza hustu zituzten. Harrapaketak irauñ zuen hilabeteetan zehar hainbat biltegitan gorde zituzten paperak. Kataluniako Parlamentua bera izan zen gunehorietako bat, Hitler eta Mussoliniren bazkideek behin erakundea bortxatu ondoren.

Razziaren xede behinenak alderdi politikoen eta sindikatuen egoitzak eta ezker edo katalan militantziagatik ezagunak ziren pertsonen etxebizitzak izan ziren. Errepublikaren aldean borrokatu ziren guztiak. Baina, bide batez, arrisku «gorri»rik izateko susmorik merezi ez zuten hainbat erakunderekin ere grinatu ziren: abesbatzak, medikuntza alternatiboko kontsultategiak, antzerki talde amateurrak, elkarte kulturalak. Zeren antza hartzen diogu horri guztiari? Aldi berean, Eusko Jaurlaritzak erabilitako egoitzak ere (Passeig de Gràcia, 60, kasu) ez ziren espoliatzaileen bisitetatik libratu. Guztira, Bartzelonatik hamaika tren bagoi eraman zituzten dokumentuz beteta. Herrialdeko gainerako *comarques*etan gauzak ez ziren hobeto joan. Beste zenbait hiri ere aukeratu zituzten konfiskazio gunehorri gisa, Lleida, Valentzia, Alacant eta Vinaros besteak beste. Hasierako espoliazioaren ondoren, Ulibarri karlista bere obsesio makabroan tematu zen gutun espoliatzaileak bidaliz, motibazio antimarxista, antiseparatista eta asntimasoniko argiekin.

Paul Preston irakaslea, Duintasunaren Batzordearen azken aldiko zenbait ekitalditan, obsesio «anti» horren zergatiak aztertzen saiatu da. Antiseparatismoak beharbada ez du azalpen gehiegirik behar aldizkari honetan, espainiar pentsamolde politiko tradizional gaixoberaren baitako konstante horrekin dagoen harremana dela eta. Izan ere, Felipe

IV.aren garaitik, antikatalanismoa Estatu politika gisa sustatzea konstante bat izan da —besteak beste Ricardo García CárceI historialariak bikain aztertu du gaia—. Antimarxismoarenak Ricard Vinyes eta Paul Prestonek berak agerian jarritako alderdi bitxiak ditu. Ideologo frankistek marxistak jazartzen zituzten benetan gaixo zeudela uste zutelako. Pentsaera horren azpian pertsonaia ilun bat zegoen; horrek erregimenaren erraietatik «zientifikoki» argudiatzen zuenez, marxistak fisiologikoki akastunak ziren, eta, beraz, suntsitu egin behar ziren, baita beren seme-alabengandik banatu ere. Antonio Vallejo-Nágera psikiatraz ari gara: Armadako Psikiatria zerbitzuko buru, nazismoak defendatzen zuen garbiketa etniko edo politikoarekin oso lotuta zegoen, hortik hartu baitzuen inspirazioa. Masoneriarekiko gorrotoari dago-kionez, Paul Prestonek Juan Tusquets erlijioso frankista katalanaren kasuan jarri du arreta. Prestonen arabera, integrista konbertitu horrek ahalegin aipagarria egin zuen «contubernio judeo-masónico-bolchevique» delakoaren mito gisa ezagun egingo zena hedatzearren. Tusquetsek Mola jeneralarekin eta Francorekin egin zuen lan, eta masoiei buruzko artxibo zabal bat egin zedin eskatu zuen behin eta berriro. Denboraren poderioz, artxibo hori Salamancako fitxategian eta errepresioaren lanabesean bihurtu zen.

Tusquets, Serrano Súner bezala, urteekin bere iragana itxuraldatzen saiatu zen. Baina haren «lana» baliatu behar genuke frankismoaren horroarekin oso modu azpimarragarrian bat egin zuten hainbat katalan zein katalanista ohi egon zirela gogora ekartzeko. Gogora ditzagun, orobat, Eugenio d'Ors edo Juan Samaranch. Ramón Serrano Súner bera, bere bigarren abizenaren azentua aldatu baitzuen hura deskatalanizatzeke xede aitortuarekin, Castelló de la Planako semea zen.

Fitxategia «Artxibo» bihurtua

Salamancako makrobiltegia, Francoren lehen hiriburuan sortua (badaezpada Portugalgo mugatik gertu dagoen hiri

batean eraikia, kolpe militarrek huts egingo balu ere), ez zen urte askotan mekanika errepresioegile goibeletik atera. Handik ateratzen zen epaitegi eta ministerioetaranzko dokumentuen prozesioa, batetik izendapenei eta bestetik epaiei oinarri dokumentala emateko. Frankismoan karguren bat lortu nahi zuen edonork Salamancako «kristautasun zaharraren» ziurtagiritik pasatu behar izaten zuen hura frogatu ahal izateko. Pentsa liteke, era berean, Artxiboa funtzionario zerbitzuaren ehuneko aipagarri bat garbitzeko erabili zela, batik bat eta ankerkeria biziz irakasleen artean, faxistek talde hori benetako izurrite errepublikanotzat jotzen baitzuten.

Denboraren poderioz, biltegia, Ulibarriren eta beranduago bere iloba baten agintepean, bizimodu lasaiagoa edukitzera igaro zen. Ordurako ez ziren errepresiorako hainbeste dokumentu eskatzen, eta frankismoaren karguetarako bakarrik egiten ziren ziurtagiriak, ia besterik ez. Joan B. Culla eta beste ikertzaile katalan batzuek, trantsizioa baino lehenagoko urteetan dokumentuak ikusteko baimena lortu zutenek, hautsez eta amaraunez betetako egoitza zikin batzuk gogoratzen dituzte. Jakina denez, neguan, beti gogorrek Salamancan, biltegia zaintzeko ardua zuten guardia zibilek nahi adina paper erretzen zituzten suarekin berotzeko asmoz. Argi utzi behar da, bestalde, besteak beste Katalunia, Aragoi edo Euskal Herriatik ekarritako dokumentazio ugartik %10 inguru baino ez dela gelditzen, gainerako %90 paper-ore bihurtu baita. Aukeraketa, gutxi gorabehera, aliritzira egiten zen. Paper-orearena, bestalde, erregimen frankista bakartuak, eta bereziki Artxiboak, pairatzen zuen eskasiak azaltzen du. Artxiboaren arduradunek saldu egiten zuten ore hori zentroa bera finantzatzeko eta beren etsaien izenak idazteko fitxa gehiago egiteko. Josep Cruanyesek jarduera horren xehetasun guztiak biltzen ditu bere liburu bikainean. Liburu horren edukiak ezinezko bihurtzen du norbaitek Artxiboaren izaera akademiko edo neutrala defendatzea. Beste auzi bat da Artxiboa salamanca-rrentzat erakunde ezaguna ote zen; haiek, oro har, 1995 arte ez zekiten Artxiborik bazenik ere.

Erreklamazio baten historia. 1978-1995

Agian Cruanyesek Salamancan egindako ibilaldi ikertzai-lean topatu duen dokumentu «indiskretu» emankorrenetakoa Ulibarren ilobak demokrazia iritsi baino pittin bat lehenago idatzitakoa da. Bere nagusiei honako arriskuaz ohartarazten die: «katalanek», behin Estatu espainiarra demokratizatuz gero, dokumentu ondarearen itzulketara eskatzeari ekingo diote. Horren aurrean, «Artxiboa» blindatzeko eta handik ezer ateratzea eragozteko aldarria egiten du.

Argi dago «espainiar demokrazia gazteak» hainbat eta hainbat oinordeko eman zizkiela Ulibarriren ilobari eta bere kezkei. Jakina, Adolfo Suárezen gobernuak ez zion itzulketari ekin. Eta orduantxe gertatu zen, hain zuzen ere, betiereko Espainian hain miragarria den egoeretako bat. Manuel Fraga Iribarnek berak sartu zuen Diputatuen Kongresuaren erregistroan, bere sinadurarekin, paperak Kataluniara itzultzeko talde mistoak Gobernu espainiarrari egindako eskaera. Hain aipatua izan den ironia hori ez da sortzen don Manuelen kezka politikoetatik, ezta hurrik eman ere, baizik eta Coalición Democrática (orduko PPren izena) taldeko kide onargarri horietako baten borondatek, Antoni de Senillosarengandik hain zuzen ere. Azken hori *ingeles erako* politikari eskuindarra izan zen, nolabait esatearren. Fragaren sinadura, dena dela, lehen zahartzaroko bekatuetako bat izan zen, eta bere alderdikide zein etsaiek ez diote geroztik inoiz akats hura ahazten utzi. Hala eta guztiz ere, Fraga/Senillosaren eskaerak porrot egin zuen, eta Ricardo de la Cierva orduko Kultura Ministroak argi utzi zuen: dokumentuak itzultzea «Espainiaren batasuna zalantzan jartzea» izango litzateke. Esaldi horixe jaso du hogeita bost urte beranduago José María Aznarrek.

Baina Senillosa, jarrera egokia azaldu zuen arren, ez zen errebindikatzaile bakarra izan. Garai hartan, joko politikoan finkatutako alderdi politikoek bazituzten «arreta jartzeko gauza garrantzitsuagoak», agian; dokumentuen itzultzearen

auziari indar handiagoz heltzen zioten historialari eta artxi-bozainek, edo, edozein kasutan, Kataluniako Parlamenteko diputatuek. Josep Benet, borrokalari antifrankista handia eta historialari aipagarria, izan zen eskaera hori egin zuen lehenetakoa. Jarraian, Parlamentean dauden edo egon diren ia alderdi guztietako politikariek segitu zioten; horrela erakusten da zein onarpen zabala duen errebindikazio horrek Katalunian. Herrialde Katalanetako gainerako lurraldeetan, auzi horri buruzko kontzientzia handituz joan da denboraren poderioz.

1995. urtea bereziki garrantzitsua izan zen itzultzearen aldedeko borrokan. Pujolen alderdiak, 1993 eta 1996 artean Kongresuan Felipe Gonzálezen gehiengoari eusten lagundu zuenak, premiazkoak ez ziren bere aldarrikapenen artean sartu zuen itzultzearen auzia. Carmen Alborch ministroak ez zuen lortu, saiatu arren, GALen eskandaluengatik ikaraturako eta jazartutako gobernuak azkenik neurri hura onartzea. Orduan, PP, Aznarren eskutik, bere egitasmoa gizentzeko frankismoaren oinarri soziologikora jotzeko aukerari atxiki zitzaion, jada inolako konplexurik gabe. Hasierako inhibizio galera gradualak kutsu benetan zitalak hartu zituen beranduago, Aznarren bigarren legegintzaldian, eta egun, FAESen diskurtso eskuindarrean.

Salamanca ostatu emandako dokumentu katalanen auzia hauteskunde opari bikain gisa agertu zitzaion 1995eko PPri. Iritzi publikoaren ustiaketa chauvinistaren prototipo ederra, alegia; politika-eskuliburu zoldatsu eta filofaxistenean sartzeko modukoa. Gaztelaren zati batek eskaintzen duen pagotxa antikatalana baliatu nahi zuen, eta Espainia osora esportatu, baita oposiziotik ere besterik ezean. Eta, jakina, Salamancako bertako politika labe ezin hobea zen halako opil batentzako.

1995. urteak oso ohikoa ez den gertakari batekin harritu zuen Salamanca hiria: Jesús Málaga alkate sozialistarekin. Lehtasun politikoak —eta ez ideologikoak— direla eta, «Artxiboaren gaia» auzi politiko gori-goria bilakatu zen.

«Artxiboaren defentsa»ren erretolika, lehendabizi, González-en aurkako jaurtigai gisa sortu zen lerro popularretan. Senatuan, Julián Lanzarote izeneko senatari ezezagunak, lege frankistetan oinarriturik, itzultzearen eskaera baliogabetzeko diskurtso abertzale sutsua ehundu zuen. Eta Salamancako sozialistek, horrela besaulkia gorde ahal izango zutela pentsatuz, amuari heldu zioten eta eskuin zaharkituenarekin kastizismo kontserbadorean lehiatzen saiatu ziren. Salamancako ia indar politiko guztiak batu ziren 1995eko martxoan, dokumentuak Kataluniara itzultzeko aukerari gogor aurre egiteko. Azpimarratu beharra dago hilabete batzuk lehenago ia inork ez zeukala ez dokumentuen ez artxiboaren berri.

1996an, aurreikus zitekeenez PP boterera ailegatu zenean, zortzi urte oso beltzen aroari eman zitzaion hasiera; dokumentuak erreklamatzeko zituztenentzat ez ezik, demokrazia-entzat berarentzat ere bai, oro har. Ezer berririk esan al diezaiokegu irakurle euskaldunari? Izan ere, «Katalunia zitalaren aurrean Artxiboa defendatzen zutenak» ohartu ziren beren diskurtsoa zertxobait leuntzea komeni zitzaiela, hain itxura totalitario eta inperialista ez ematearren. Ez zitzairen oso funtzionala irudituko, aidanez, beren jarrera defendatzeko chauvinismo muturrekoenean kokatzea; eta, mundu guztiak dakien legez, Unescoren jarreraren aurka: «gerra edo gatazka aroan ezinbestez lekualdatutako dokumentu guztiak, ondoren, beren jatorrizko artxibora itzuli behar dira». Orduan asmatu zuten «Artxiboaren batasuna» delakoa, milurtekoaren hasieran haitzuloaren jarrerari taxua emango diona. Kontsigna ezin hobea zen. Zientifikoa zirudien. Eta ez hori bakarrik; gainera, subliminalki ideal frankistara jotzeko erakargailu bikaina zen. Lehenago Ricardo de la Ciervak bezala, orain Aznarren sudur-ahotsak egiten zuen tiro honakoa jaurtiz: «Artxiboaren batasuna arriskuan jartzeak Espainiaren batasuna jartzen du arriskuan». Eta esan egiten zuen. Esaldi horrek, denbora pasatu eta gero, eta paperak itzultzearen aldeko jarreraren garaipenaren ondotik, zer pentsatua ematen du zinez. Ez ahal da egia izango!

2001-2002 aldia giltzarria izan da itzultzearen historiarentzat. Orduan sortu zen Duintasunaren Batzordea, itzultzea lortzen eta Aznarren egitasmoen aurka jotzen ahaleginduko zen alderdiz kanpoko elkarte herrikoa. Garai horretan, *Euskaldunon Egunkariaren* itxiera baino lehentxeago adibidez, PPre hantustea eta espiritu inperiala gainezka egiten ari zen, PSOE kokildu batek batzuetan oparitzen zion adorearekin. Aznar, orduan, honakoa iragartzera iritsi zen: 2002. urtea izango zen Salamancako «Papers» famatuentzako «azken erabakiaren urtea» (juduen «azken soluzio» hitlertarren antza har dakioke adierazpen horri). Gorri izandako Carmen del Castillo ministro konbertituarekin batera, «azken erabaki» hura Francok, Hitlerrek edo Ulibarrik nahiko luketena izan zedin ezinbesteko urratsak egiten hasi zen. 2002an bertan arreta desbideratzeko operazioak antolatu ziren, akordiotara iritsi behar zuten batzorde «misto» fantasmak sortuz. Akordiorik egon ezenez —eta batzordeko ordezkari katalan jasankorren alde asko esaten du horrek—, PP, Salomon erregea bailitzan, aldeetako baten alde jarri zen. Suposa zitekeen bezalaxe, betiereko Espainiaren alde, jakina. Une horietan ugaritu ziren adierazpenetan, argi geratzen zen gauza bat: dokumentuak Kataluniara itzultzeak Espainiatik ateratzen direla esan nahiko luke. Horrela, auzia «erabakita» geratu zen, Francoren miresleentzat bereziki erakargarria den aditza erabiliz. Mirespen sekretu zein nabarmenekoentzat.

Salamanca 2002, kulturaren europar hiria

Baina ez zen hori izan 2002ko gai mediatiko entzutetsu bakarra, «Papers»ei dagokienez. «Salamanca 2002, kulturaren europar hiria» delakoari lotutako eskandalua ere aipatu behar dugu. Aznarren gobernuak, Gaztela-Leongo Juntarekin batera, ekitaldi horren ospakizuna Artxiboaren dokumentuak erakusketa handi batean agerrarazteko baliatzeko egitasmoa iragarri zuen. Asmoa ez zen, soilik, faxistek la-

purtutako dokumentuak erakustea, beren jabe legitimoak gonbidatu gabe edo haiei baimena eskatu gabe; areago, dirulaguntza oparoak jasotako ekitaldi demokratiko eta europar baten erakusleihoa erabili nahi zen horretarako. Ez dut pentsatu ere egin nahi nola erantzungo lukeen Melina Mercurik, europar ekitaldiaren sortzaileak, halako lotsagabeke-riaren aurrean. Greziar ezkerreko artista ospetsu hura Kulturaren Europar Hiriak figura sortzera gidatu zuten printzipioen artean arakaturaz, honako esaldiak aurkitu litezke: «demokrazian sakondu», «herriak senidetu», «totalitarismoak erauzi». Hau da, Lanzarote eta Aznar jaunen asmoen guztiz kontrako ideiak. Horiek gatzez igurtzi nahi zituzten zauri zaharrak, kroaziar fatxek Isabel Coixeten azken filmeko protagonistari egiten dioten bezala. Ez dago esan beharrik aberrazio horren aurrean mundu osoko mila intelektualek egindako protestari egungo europar erakunde kontserbadore eta estatuzentrikoek eman zioten erantzun bakarra isiltasuna izan zela. Horrek zera uzten du agerian: estatutik gabeko nazio bati *bullying* egiteak ez die beste munduko enbarazurik egiten Bruselako komisarioei. Estatuak soilik dute garrantzia. «Arazoak Estatuaren *barnean* konpondu behar dira», esaten digute. Bitartean, ezein europar estatudunek inola ere onartuko ez lituzkeen politikak aplikatu ditzaizkete Madrildik edo Paristik. Hautsok ekartzen dituzte egungo lohiak: *Egunkaria* auzia, COPE, 18/98 epaiketa, katalan hizkuntza eta dantza flamenkoaren arteko konparazioa, eta halako edozer.

Egoera gaur egun

Baina pasatu zen M11, lehenik, eta M14, gero. Eta horrek gaur egungo egoera bitxira garamatza. Duintasunaren Bartzordearen konstantziak emaitza positiboak ekarri ditu, baina ez oraindik perfektuak. Printzerriko dokumentuak itzultzen dira, baina Herrialde Valentziarrekorik ez. Euskal Herri, Aragoi eta faxismoaren lapurreta jasan zuten gainerako

nazio edo lurralde guztietako dokumentuak ere itzuli beharko lituzkete. Onartezina da auzi hori oraindik konpondu gabe egotea, iragan erregimeneko beste hainbat gauza bezalaxe. Zentzu horretan, Duintasunaren Batzordea, dokumentu guztien (valentziarrak, udaletakoak...) itzultzearen alde borrokan segituko baitu, bereziki pozik dago itzulketa onartzen duen 2005eko Legearen zenbait atalekin. Esate baterako, hitzaurrearekin. Hainbat legelarik goratu du testu hori, erregimen frankistaren gaitzespen eta deslegitimaziora iristeko aurrekari juridiko garrantzitsua izan daitekeelakoan. Eta orain arte pairatu dugun legerian ez zen aukera hori nahi bezainbeste gauzatu. Legeria hori, hein handi batean, erregimen diktatorialaren herentzia baino ez da, espainiar botereko zenbait sektoreentzat erreferentzia miresgarri eta gainditu gabea. Horregatixe segitu behar dugu ahal dugun guztia egiten zera lortzeko: egunen batean frankismotik geratzen den guztia urruneko amesgaizto bihur dadila, eta utz diezaiola eguneroko errealitate goibel izateari, oraindik ere hainbat esparrutan gertatzen den bezala. Estatu espainol eta frantsesa egun osatzen duten pertsona eta nazioen askatasunarentzat izango da onurarik handiena. Salamancako Artxi-boaren adibideak, neurri horretan, oxigenoa eman behar digu guztioi, frogatuta geratu baita lana gogor egin eta tin-ko eutsiz gero totalitarismoa eta bere baitako aberrazio subliminal eta ideologikoak menderatu daitezkeela.¶

[Xabier Eizagirrek euskaratua]

-
1. [Erredakzioaren oharra]: Urtarrilaren 19ko goizaldean atera zituzten Samancatik Kataluniarantz paperez betetako 500 kutxa. Hori bai, zuzeneko bidea hartu beharrean, lehendik Madrildik pasatu behar izan zuten. Artikulu hau astebate lehenago jaso genuen *Jakin*-en erredakzioan.